

здійснення виклику в кримінальному провадженні) КПК України повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

Для вирішення цього питання доцільно внести зміни до частини третьої статті 227 КПК України, передбачивши, що у виняткових випадках, коли законного представника відповідно до положень КПК України обмежено або усунуто від участі у кримінальному провадженні, виклик неповнолітнього здійснюється на загальних підставах статті 135 цього Кодексу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про узагальнення практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи: Постанова Пленуму Вишого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016 № 3.
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>.

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ТАКТИКА ДОПИТУ ДИТИНИ В УМОВАХ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ»

Забезпечення належного поведіння з дітьми, які потрапили у конфлікт із законом або перебувають у контакті із законом, є важливим завданням міжнародних та державних інституцій. Ряд важливих міжнародних документів формують правові засади, визначають основи діяльності органів правозастосування у сфері відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Мова йде про необхідність реалізації «child-friendly justice» – «судочинства, дружнього дитині», а сприяє досягненню поставлених завдань використання «child-friendly room» – «кімнати, дружньої до дитини», або – «зеленої кімнати».

У європейських державах таке приміщення й відповідна методика, що використовується для проведення процесуальних дій із дітьми під час досудового розслідування та судового розгляду, зветься як «кімната, дружня до дитини» – «child-friendly room», що є частиною програми правосуддя, дружнього до дітей «child-friendly justice». В Україні такий захід має назву «зелена кімната». Запроваджуючи її до

національної правозастосовної практики, Україна орієнтувалася на високі міжнародні стандарти, позитивний досвід європейських держав. Сутність «зеленої кімнати» тлумачиться по-різному. Наприклад, на думку Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировської, Т. Цюман, «зелена кімната» – це спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом [1, с. 22].

Важливо, що під час проведення допиту, як однієї із найважливіших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, й зокрема злочинів проти статевої свободи та статеві недоторканості, в умовах «зеленої кімнати» повинні бути враховані різноманітні чинники, застосовані специфічні методи, засоби і прийоми діяльності. Розкриємо окремі аспекти тактики проведення допиту за даних обставин.

Проведення допиту в умовах «зеленої кімнати» має на меті допомогти дітям, які потребують соціально-психологічного захисту. Передусім це діти, які внаслідок вчиненого злочину стали жертвою насильства (фізичного, психічного, сексуального), є свідками вчинення злочинних дій, або підозрюються у причетності до вчинення даних злочинів. Однак, будь-який перелік не є вичерпним, адже кожна дитина, яка перебуває у конфлікті із законом або у контакті із законом, має право на дружнє судочинство, якнайкращу реалізацію її прав.

Як зазначалося, переважно «зелена кімната» використовується для проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит, процесуальних дій – опитування (Україна), інтерв'ювання (країни Європи). Проблеми законності і ефективного отримання показань від дітей є в центрі уваги дослідників зі всього світу. Так, дослідники розглядають проблему підвищення ефективності «дитячого слідчого інтерв'ю». Friðriksdóttir H., Naugen AG (2017), на прикладі вивчення ситуації в Ісландії, акцентують увагу про важливість обміну інформацією та співробітництва за цим напрямом. Особливу складність має спілкування з дитиною, яка є жертвою сексуального насильства, адже воно супроводжується напругою, що знижує ефективність діяльності. Одним із шляхів удосконалення діяльності є використання спеціальних приміщень у судах для опитування дитини до 15 років. І одним із недоліків є проведення таких дій із дітьми поліцією на базі поліцейських дільниць, без врахування їх індивідуальних потреб і особливостей [2].

Тобто, проблеми проведення допиту в умовах «зеленої кімнати» актуальні в усьому світі. Україна послідовно реалізує заходи судочинства, дружнього до дітей. Нині у різних регіонах України функціонують окремі «зелені кімнати», однак залишається відкритим питання щодо правової регламентації вказаної діяльності, розробки узагальненої технології і тактики проведення процесуальних дій, обладнання більшої кількості таких спеціально обладнаних приміщень.

Таким чином, проведення допиту в умовах «зеленої кімнати» у ході кримінального судочинства, у якому як підозрюваний (обвинувачений), свідок, потерпілий, виступає дитина, підпорядковано досягненню наступних завдань:

- реалізація судочинства, дружнього дитині, що сьогодні розглядається як правовий міжнародний інститут;
- досягнення завдань кримінального судочинства, встановлення достовірних обставин кримінального провадження, розслідування злочину, із дотриманням міжнародних стандартів поводження з дітьми;
- запобігання травматизації психіки дитини в ході процесуальних дій за допомогою спеціальних методик, які ґрунтуються на урахуванні її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей та створення психологічно комфортної атмосфери;
- реалізація профілактичної та виховної функції з боку правоохоронних органів щодо дітей, які перебувають у конфлікті із законом, а також реабілітаційної у тих дітей, які перебувають у контакті із законом.

Тактика проведення допиту дитини в умовах «зеленої кімнати» здійснюється із дотриманням наступних засад:

1. Підготовча стадія.

- підготовка приміщення «зеленої кімнати» з урахуванням індивідуальних потреб дитини, можливе попереднє ознайомлення дитини з обстановкою, роз'яснення особливостей фіксації та ін.;
- всебічне, в тому числі психологічне вивчення особистості дитини, врахування її віку, зрілості, рівня розвитку і освіченості, стану здоров'я, особливих потреб;
- забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини із врахуванням обставин, пов'язаних з подією злочину;
- визначення суб'єктів, які будуть приймати участь у проведенні допиту з дитиною. Залучення законних представників та необхідних спеціалістів: педагога, психолога, лікаря. Обираючи психолога і педагога, слід запрошувати фахівця з дитячої психології, який має практичний досвід роботи з дітьми певної категорії та віку;
- підготовка дитини до спілкування в умовах «зеленої кімнати», а передумовою досягнення поставлених завдань є застосування заходів з метою встановлення з дитиною «психологічного контакту»;
- налаштування технічних засобів, у тому числі відеозапису, наочних матеріалів тощо;
- ретельна підготовка та складення плану допиту, окреслення завдань, які необхідно досягти та визначення переліку прав дитини, які повинні бути дотримані;

2. Робоча стадія.

- роз'яснення всім учасникам допиту їх прав та обов'язків, порядку проведення;
- застосування заходів, спрямованих на встановлення психологічного контакту (використання допоміжних засобів комунікації

(ілюстрації, література, ігри), для налагодження атмосфери довіри та взаєморозуміння, подолання у дитини психологічних бар'єрів;

- дотримання вимог щодо часу і тривалості проведення допиту із дитиною, забезпечення перерв для відпочинку. Наприклад, визначення тривалості опитування малолітнього потерпілого повинно узгоджуватись із його індивідуальними особливостями. Чим меншою є дитина, тим швидше вона втомлюється, що впливає на пізнавальні процеси. У такому випадку малолітній гірше зосереджує увагу й слабше мобілізує пам'ять. Утома може також спричинити збільшену піддатливість до навіювання та схильність до випадкових і непередбачених відповідей, аби завершити обтяжливу розмову. Саме тому важливо спостерігати за дитиною і реагувати на сигнали, що свідчать про її втому. При ознаках втоми необхідно зробити перерву або відволіктися на іншу тему;

- застосування заходів з метою забезпечення таємниці досудового розслідування та захисту персональних даних дитини;

- недопущення навідних запитань, іншого впливу на поведінку та показання дитини (враховуючи їх схильність до навіювання) та ін.

Необхідно обмежити кількість осіб, які беруть участь чи присутні під час опитування дитини. Велика кількість людей, особливо тих, які активно поведуть себе під час розмови з потерпілим, може викликати в нього відчуття дезорієнтації, знижувати увагу, призводити до втрати довіри й тим самим обмежувати готовність до взаємодії [3].

Рекомендації під час етапу вільної розповіді дитини зводяться до такого: якнайчастіше звертатися до нього на ім'я, говорити повільно, чітко, спокійним голосом, використовувати просту, зрозумілу йому мову; необхідно створити безпечну атмосферу, виражаючи своє добре ставлення до дитини та зацікавленість у її розповіді, переконати дитину, що вона є партнером у розмові; слід підтримувати зоровий контакт, без надмірного, безперервного спостерігання за співрозмовником; переривати розповідь можна лише тоді, коли це вкрай необхідно. Якщо необхідно, щоб дитина щиро розповіла особисту інформацію, слід поділитися певними історіями зі свого приватного життя, щоб стати для неї більш близькою людиною.

Під час проведення опитування категорично не можна: порушувати фізичний простір дитини; підганяти, оцінювати дитину та її висловлювання; реагувати здивуванням на її судження; коментувати описувані нею ситуації згідно з уявленнями дорослих; змушувати дитину до відповіді, говорити, що вона повинна щось знати або пам'ятати; питати у неї про його побажання щодо покарання злочинця; оцінювати близьких дитині осіб; впадати в паніку, якщо дитина виражає свої негативні емоції.

Ефективним є постановка психологом чи слідчим детальних запитань, спрямованих на доповнення викладу подій, здійсненого дитиною під час вільної розповіді, їх впорядкування для з'ясування обставин справи.

Слід докласти зусиль, щоб процесуальна дія набула форми розмови, зміст якої узгоджується з урахуванням рівня розвитку дитини.

Варто зосередитися на тому, що основним завданням на першому етапі взаємодії з дитиною при проведенні будь-яких процесуальних дій, у тому числі й допиту, є забезпечення їй відчуття психологічної безпеки не лише через систему юридичних гарантій, але й на рівні самовідчуття [4, с. 140–142].

3. Стадія фіксації ходу та результатів.

- хід і результати проведення допиту в умовах «зеленої кімнати», обов'язково фіксуються у протоколі та за допомогою відеозапису;

- показання дитини слід записувати простими і зрозумілими реченнями, з врахуванням мовленнєвих особливостей; так само чітко й однозначно слід фіксувати дії осіб, які проводять дану дію, поведінку дитини, її реакції (сором'язливість, зляканість, агресію та ін.);

- отриманий відеозапис запобігає проведенню повторних слідчих дій, використовуються при проведенні судових експертиз (зокрема, судово-психологічної), показання дитини можуть демонструватися під час судового розгляду. Відеозапис дозволяє мінімізувати негативний вплив на дитину внаслідок неодноразового пригадування події злочину [5].

Важливо, що використання «зелених кімнат» стосовно дітей буде ефективним при проведенні інших слідчих (розшукових) чи процесуальних дій – слідчого експерименту, пред'явленні особи чи предмету для впізнання за участі дитини. Ряду профілактичних заходів. Головне – це відповідність завданням судочинства, дружнього дитині та дотримання належної процедури.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП КЛИМЕНКО, 2015. 114 с.

2. Friðriksdóttir H., Haugen A.G. (2017) Child Friendly Justice: International Obligations and the Challenges of Interagency Collaboration. In: Johansson S., Stefansen K., Bakketeig E., Kaldal A. (eds) Collaborating Against Child Abuse. Palgrave Macmillan, Cham. DOI https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_9.

3. Що роблять у «зеленій кімнаті»: в Івано-Франківську відкрився один із перших у країні центрів психологічної допомоги дітям. *Місто. № 21 (8 січня 2019 року)*. <https://mi100.info/2019/01/08/shho-roblyat-u-zelenij-kimnati-v-ivano-frankivsku-vidkryvsya-odyn-iz-pershyh-u-krayini-tsentriv-psyhologichnoyi-dopomogy-dityam/>.

4. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Розслідування насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчиненого щодо малолітньої особи : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2017. 305 с.

5. Yuliia Chornous, Nadiia Reznik, Artem Samodin, Hanna Nikitina-Dudikova (2020). Techniques of procedural actions performance in green room environment: comparative analysis of European and Ukrainian practices. *International Journal of Advanced Science and Technoloav* 29(6s), 1109–1115. Retrieved from: <http://serisc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/9200>.